

Middeleeuwse vis heeft bijzondere eigenschappen

De wereldorde in enkele hoofdstukken uitgelegd

TEKST Frans Collignon
FOTOGRAFIE Frans Collignon en Sportvisserij Nederland

Ook vele eeuwen geleden dorstte de mens naar kennis. In de tijd dat een reis van Groningen naar Den Haag nog vele dagen duurde, lag die kennis niet voor het opscheppen. Er waren nog geen zoekmachines als Google in die tijd. Gelukkig waren er wel boeken vol wetenswaardigheden die nijver werden overgeschreven en vertaald door geduldige monniken, kopiisten en later door drukkers.

Een van de eerste van dit soort encyclopedieën is uit het Latijn in het Nederlands vertaald en uitgegeven door de Haarlemse drukker Jacob Bellaert in 1485. De titel van het kloekke werk is Van den proprieteyten der dinghen, in hedendaags Nederlands is dat Van de eigenschappen der dingen. Het is een titel die recht doet aan de veelomvattende inhoud van het boek. De hele wereldorde wordt voor de gewone middeleeuwse man even doorgenomen. De oorspronkelijke Latijnse uitgave (*De proprietatibus Rerum*) van de hand van de franciscaner Bartholomaeus Anglicus is dan al een dikke twee eeuwen oud. Het boek wijdt een speciaal hoofdstuk aan de vissen. Een aantal van de vermelde wetenswaardigheden zijn:

- Water is de ademtocht van de vissen.
- De vissen zijn groter en levendiger in water bij een bron dan in stilstaand water en vandaar ook het advies om waterbekkens en poelen door pijpen te verbinden met stromend water van rivieren of beken.
- Vissen zijn gezonder in rivieren die ver van steden liggen omdat het water daar minder vervuild is (dus ook toen al).
- En passant wordt zeewater aangeraden als probaat middel tegen vele kwalen als schurfft en zweren. Dat smerig smakende zeewater is ook nog eens zeer voedzaam voor vissen van alle soorten en maten, kortom: het is wonderwater.

Vissers doen er goed aan om bij het vissen op lamprei siggeluiden te maken.

- Riviervissen zijn goed te herkennen aan fijnere en zachtere schubben dan zeevissen.
- Verder zijn vissen dieren die vooral overdag druk zijn en kun je het best je netten voor zonsopgang uitwerpen omdat de vissen dan nog niet goed kunnen kijken.

Tuimelaar

Dit boek van kennis beschrijft ook tal van wonderlijke vissen. Zo is er een die over de wonderlijke gaven beschikt om water dat in zijn mond loopt lekker te laten smaken. Daardoor lokt hij kleine vissen in zijn muil die hij vervolgens opslokt. Van tuimelaars en bruinvissen weet de schrijver te vertellen dat ze kunnen ruiken of een mens wel eens een dolfijnachtige heeft gegeten. En als dat het geval is, dan is die zijn leven niet zeker als hij overboord is geslagen. Maar als hij nooit een zeezoogdier heeft gegeten, zal hij door deze dieren aan wal worden geholpen. Echt waar, Aristoteles heeft het zelf gezegd.

Ook bijzonder is het vocht dat je uit gezouten vis kunt opvangen. Dat werkt tegen alles, tegen hondsolheid, schorpioensteken, noem maar op. Als bron voor dit machtige middel wordt Avicenna opgevoerd, een mohamedaanse geleerde die rond 900 in het huidige Oezbekistan leefde.

Dan zijn er ook slimme vissen die onmiddellijk zien dat het aas aan een haak zit en daarom dat met hun vinnen van het vangtuig peuten. Dus wie volgende keer een schone haak ophaalt, weet dat hij of zij getuige is geweest van een wonder der natuur.

Lamprei

Een andere tekst uit de middeleeuwen waarin ook de vis uitvoerig wordt behandeld, is *Der Naturen Bloeme*, of wel *Het Mooiste Uit De Natuur* van Jacob van Maerlant. In bijna 1700 rijmende versregels verhaalt Van Maerland over alles wat de aarde bevolkt. In zijn voorwoord schrijft hij dat niets verzonnen is en dat elk dier een doel heeft in het leven. De schrijver heeft net als het vorige boek uit vele bronnen geput. Zo vinden we in beide geschriften terug dat de lamprei alleen maar vrouwelijke vissen kent. Als het tijd is om aan voortplanting te doen zoeken die lampreivrouwen een vochtige wei op en paren met slangen. Daarom doen vissers er goed aan om siggeluiden te maken als ze een lamprei

Houtsnede uit 'Van den proprieteyten der dinghen' bij het deel over vissen.

willen vangen. Van Maerlant haalt ook nog een levensles uit het bijzondere seksleven van de lamprei. De slang, zo vertelt hij, spuugt voor de paringsdaad zijn gif uit. En zo moet het ook, zegt hij, want zelfs als je niet een heilig boontje bent, moet je je vrouw eerlijk en vriendelijk behandelen. Van Maerlant merkt nog wel op dat niet iedereen gelooft dat dit waar is.

In zijn natuurboek haalt de schrijver ook nog even de salpa aan, die wij beter kennen onder de naam gestreepte bokvis of goudgestreepte zeebrasem. In de zeventiende eeuw werd hij ook wel goudstriemer genoemd. Deze salpa, zo meldt Van Maerlant, moet eerst stevig gebeukt worden voor hij gekookt kan worden. Dat is, zegt hij enigszins belerend, net een zondaar die pas na een fikse tegenslag het juiste pad weer weet te vinden.

Helaas worden veel van de prachtige beschrijvingen van deze middeleeuwse kennisbronnen in de moderne wetenschap weersproken. We weten inmiddels dat bij walvissen na de paring het geslachtsdeel niet afbreekt en dat deze reuzen van de zee zich niet op de zeebodem verstoppen tot ze de grootte van een berg hebben die tot aan de hemel reikt. Maar het blijft leuk om deze verhalen te lezen. Niet alle vergelijkingen gaan overigens mank. In zijn *Lusthof Van De Christelijke Zielen* dicht Jacobus Viverius rond 1600:

*Ach, dwaze mensen die naar geld verlangen,
laten zich als een vis met een klein aasje vangen.*

V